

הסיבה לאנטישמיות

מאז לבן הארמי, עובר בהמן ואחשוורוש, ועד לדורנו, אנו סובלים מאנטישמים שמנסים לפגוע בנו. למה זה קורה, מה מפריע להם, וכיצד אנו אמורים להגיב לכך?

חוברת למרצה

תובנות לחיים

טעימה מתורתו של הרבי

פרשת ויצא

THE
SHLUCHIM
OFFICE

לתרומות והקדשות, צרו קשר: jewishinsights@shluchim.org

©

Published and Copyright 2022 by

Shluchim Office International

816 Eastern Parkway, Brooklyn, NY 11213

718.221.0500

5783 - 2022

נוסד בימי השבעה לזכרון ולע"נ הרב גבריאל נח וזוגתו רבקה הי"ד הולצברג
שלוחי הרבי במומבאי, הודו

הקדמה למרצה

בשיעור זה נתייחס לנושא שמעניין רבים בימינו – האנטישמיות. עלינו לזכור שמטבע הדברים אי אפשר לכסות את הנושא כולו בזמן כה קצר. אך ננסה לתת הצצה למשנת הרבי בנושא.

הרבי מציג בשיחה זו את השקפת התורה בצורה ברורה וחדה. מכיון שהשיעור נמסר למשתתפים שחלקם חסרי רקע בנושא, כדאי להדגיש שוב ושוב שמדובר על 'הגוי האנטישמי', וכמובן ישנם גויים רבים שהם חסידי אומות העולם.

חברת ג'ם הפיקו תכנית באורך חצי שעה על משנת הרבי ביחס לאנטישמיות. מומלץ מאוד לצפות בתכנית במלואה לפני מסירת השיעור.

עשר הדקות הראשונות של התכנית הן מתוך השיחה שנלמד בשיעור. ניתן להראות למשתתפים את התכנית כולה או את החלק הראשון בלבד, לפי כמות הזמן שבידכם.

[לצפייה באנגלית:](#)

[לצפייה בעברית:](#)

תוכן השיעור:

א. לבן – האנטישמי הראשון.....6

יעקב עובד אצל לבן חמיו יומם וליל במשך עשרים ואחת שנים ומסכם עמו על השכר המגיע לו. אך כאשר הוא מתעשר בעקבות זאת, מאשימים אותו גיסיו – בני לבן – שהוא התעשר על חשבונם (מקורות 1-3).

ב. הסיבה לאנטישמיות.....8

בנוגע לסיפור המן ואחשוורוש מובא בגמרא משל מבעל שדה אחד שהיה בו "תל", ובעל שדה שני שהיה בו בור. כשרצה בעל הבור לשלם לראשון על העפר של התל שלו בשביל לסתום את החריץ, הגיב הלה: קח אותו בחינם, ובלבד שאפטר ממנו (מקור 7).

המשל מרמז לסיבות האמיתיות של האנטישמיות. הסיבה הראשונה היא שנאה סתמית, ללא שום עילה. כמו אדם שיש לו 'תל' בתוך השדה, שלמרות שאינו מזיק – הוא פשוט מפריע לו בעין. למה? ככה. הסיבה השנייה היא שהיהודי ממחיש לאנטישמי את ה'ריק' שבו הוא חי. כתוצאה מכך שאומות העולם סירבו לקבל את התורה, יש בהם הרגשה של 'חריץ', חלל. האנטישמי מנסה להשמיד את היהודי כדי להשתיק את הגורם שמציף את תחושת ה'ריק' הזה.

הסיבה לגזירת המן לא הייתה טיפשותו של אחשוורוש, תעוזתו של מרדכי או כל פרט אחר בעלילה. כל אלו היו 'לבושים' טבעיים. הסיבות האמיתיות לגזירה היו שאחשוורוש ראה ביהודים תל מיותר בשדהו והמן הרגיש נחות כלפי היהודים וכתוצאה מכך קינא בהם קנאה עזה.

ג. דרך הפעולה כנגד האנטישמיות.....12

הדרך להתמודד עם הגזירה היא בדיוק בדרך שבו אסתר עשתה זאת. היא ביקשה ממרדכי שיכריז של שלושה ימי צום ותפילה לה'. רק לאחר שווידאה שעם ישראל מודע לכך שהקב"ה הוא השומר האמיתי, פנתה אל הדרך הטבעית, שאת סופה אנו מכירים היטב מהמגילה.

ד. היחס בין עם ישראל לאומות העולם.....14

מצד אחד, הנביאים הורו לעם ישראל שלא לסמוך על אומות העולם (מקור 4), אך מאידך תמכו ביצירת בריתות ובדרישת שְׁלוֹם האומות (מקור 5), ולעתים אף הורו לכופף את הראש ולשלם מיסים למעצמה האזורית (מקור 6). כיצד מסתדרים הניגודים?

הנביאים אמרו לעם ישראל, מצד אחד לא לסמוך על האומות ולא להישען על תמיכה המעצמות, אלא לסמוך על הקב"ה, ויחד עם זה, לפעול בדרך הטבע ובדיפלומטיות עם עמי האזור.

פתיחה

בפרשתנו אנו קוראים את סיפור לבן הארמי, אותו אולי אפשר לזהות כאנטישמי הראשון. יעקב, הגר לחרון, ועבד אצל לבן חמיו באמונה במשך עשרים ואחת שנים; עייפות הלילה לא החלישה אותו, וקור החורף לא הרתיע אותו. כאשר סוף סוף צבר הון, גיסיו מאשימים אותו בגניבת ההון המשפחתי.

בשיעור זה נלמד על ההשקפה של הרבי על אנטישמיות. מה הן הסיבות שגורמות לה וכיצד אנו אמורים להגיב לה.

השיעור לפרשת תולדות

משיחת חג הפורים, ה'תשכ"ה
הנחה בלתי מוגה
תורת מנחם חלק מ"ג עמ' 35

[לשמיעת השיחה](#)

א. לבן – האנטישמי הראשון

יעקב לוקח את מקל הנדודים, יוצא מבית אביו בבאר שבע ומגיע לחרון, העיר שבה נולדה רבקה אמו. הוא פוגש שם את דודו ומשפחתו: לבן ובנותיו, ומתארח בביתם. הוא מבקש מלבן להינשא לרחל בתו, ולבן מתנה זאת בשבע שנות עבודה עם הצאן.

בסיום שנות העבודה הארוכות מגיע יעקב ומבקש להתחתן עם רחל. לבן מארגן חתונה בנוכחות חברים וקרובי משפחה, ובמהלך החתונה מערים על יעקב, ושולח לחתונה את אחותה המבוגרת – לאה. יעקב מגלה את התרמית רק בבוקר, וכאשר הוא מגיע ללבן להתלונן, עונה לו לבן: אצלנו לא נהוג לחתן את הצעירה לפני המבוגרת. אם אתה מעוניין ברחל, אתה מוזמן לעבוד שבע שנים נוספות. יעקב מסכים, מתחתן גם עם רחל, ועובד שבע שנים נוספות.

במהלך שבע השנים הללו, משפחת יעקב גדלה ונולדים לו אחד-עשר בנים ובת. ואז, באחד הימים, הוא מגיע לחותנו לבן, ומבשר לו שהוא רוצה לשוב הביתה – לבאר שבע.

מקור 1 ספר בראשית, פרק ל', פסוקים כ"ה-כ"ח

ותלמיד **עמ' 3**
וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לְבָן שְׁלַחֲנִי וְאֶלְכָה אֶל מְקוֹמִי וְלֹאֲרָצִי. תִּנְהַ אֶת נְשִׁי וְאֶת יְלָדֵי
אֲשֶׁר עִבַדְתִּי אִתְּךָ בְּהֵן וְאֶלְכָה כִּי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת עִבַדְתִּי אֲשֶׁר עִבַדְתִּיךָ.

וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְבָן אִם נָא מִצְאָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ נַחֲשֵׁתִי וַיְבָרְכֵנִי ה' בְּגִלְלָךְ. וַיֹּאמֶר
נִקְבָה שְׂכָרְךָ עָלַי וְאֶתְנָה.

לבן אומר לו: "אני משער שהקב"ה בירך אותי בזכותך. במהלך ארבע עשרה השנים האחרונות, מקנה צאני גדל תחת ניהולך והשגחתך. הפכתי לעשיר מופלג. אני רוצה להעניק לך שכר בעד עבודתך הנאמנה".

הם מסכמים שיעקב ימשיך לרעות את צאן לבן, וכל מה שייוולד כשעליו מופיעים נקודות חומות או טלאים, יהיה שייך ליעקב. עם הזמן נולדים עוד ועוד צאן עם נקודות חומות או טלאים, וצאנו ורכושו של יעקב הולך וגדל.

מקור 2 ספר בראשית, ט, פרק ל', פסוק מ"ג

ותלמיד **עמ' 3**
וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי לוֹ צֹאן רְבוּת וּשְׁפָחוֹת וְעֶבְדִים וּגְמָלִים וְחֻמְרִים.

לכאורה, הכול טוב. כולם אמורים להיות שמחים. לבן עשיר גדול, וגם חתנו הנאמן ובנותיו התעשרו. אך היו מי שענייהם הייתה צרה בהצלחת יעקב. גיסו – בני לבן.

מקור 3 ספר בראשית, פרק ל"א, פסוקים א'-ב'

ותלמיד עמ' 3
וַיִּשְׁמַע אֶת דְּבַרֵי בְנֵי לֶבֶן לְאֹמֵר לְקַח יַעֲקֹב אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאֲבִינוּ וּמֵאֲשֶׁר
לְאֲבִינוּ עֲשֵׂה אֵת כָּל הַכְּבֹד הַזֶּה. וַיֵּרָא יַעֲקֹב אֶת פְּנֵי לֶבֶן וְהָיָה אֵינָנו עִמּוֹ
כְּתַמּוֹל שְׁלֹשׁוֹם.

בני לבן אינם מפרגנים לגיסם יעקב. הם מעלילים עליו שהוא גנב את הכול מאביהם. לבן, שבעצמו הסכים להסכם השכר עם יעקב, מושפע מההסטה והשנאה, ופתאום גם הוא מראה ליעקב פנים זעופות.

יעקב קולט את המצב ומחליט שהגיע הזמן לעזוב. לאחר התייעצות קצרה עם נשותיו, רחל ולאה, הוא מנצל הזדמנות שלבן ובניו נמצאים במקום מרוחק. יעקב ממחר לארוז את חבילותיו והבריחה יוצאת לדרך. כאשר לבן חוזר הביתה, הוא מגלה שיעקב ומשפחתו אינם, אולם הקב"ה מתגלה אליו בחלום הלילה ומזהיר אותו מלהזיק ליעקב. כאשר לבן ויעקב נפגשים – הם כורתים ביניהם ברית אי-לוחמה, ונפרדים לשלום.

אפשר לומר שזהו הסיפור האנטישמי הראשון בהיסטוריה – סיפור שחוזר על עצמו בווריאציות שונות כל כך הרבה פעמים במשך הדורות. היהודי מהגר למקום חדש, עובד קשה, צובר לעצמו הון ביושר ובאמונה, ואז נשמעות הקריאות – "היהודים גוזלים את כספנו". היהודי נאלץ לברוח, עם הכסף או בלעדיו. ממש כמו יעקב, שהגר לחרון, עבד באמונה יום ולילה במשך עשרים ואחת שנים – עייפות הלילה לא החלישה אותו, וקור החורף לא הרתיע אותו. כאשר סוף סוף צבר הון, גיסיו מאשימים אותו בגניבת ההון המשפחתי.

ג. הסיבה לאנטישמיות

מה גורם לאויבים כה רבים לשנוא, להילחם ולרדוף את עם ישראל? במילים אחרות, מהי הסיבה לאנטישמיות? כאשר נבין את השורש לאנטישמיות, נלמד כיצד להתמודד עם התופעה.

כולנו מכירים את סיפור מגילת אסתר. המן – מגדולי האנטישמיים בהיסטוריה – מגיע אל אחשוורוש ומציג בפניו עסקה: אתן לך עשרת אלפים כיכר כסף ובתמורה תאפשר לי להרוג את כל היהודים. אחשוורוש בתגובה אומר לו: אתה יכול להרוג אותם בשמחה, ואת הכסף תשאיר בכיסך.

בגמרא מובא על כך משל מעניין:

מקור 4 מסכת מגילה, דף י"ד עמוד א'

לתלמיד ^{עמ' 4} **משל** נאחשוורוש והמן למה הדבר דומה? לשני בני אדם, לאחד היה לו תל בתוך שדהו, ולאחד היה לו חריץ בתוך שדהו. בעל חריץ אמר: מי יתן לי תל זה בדמים? בעל התל אמר מי יתן לי חריץ זה בדמים? לימים נזדוּגוּ זה אצל זה, אמר לו בעל חריץ לבעל התל: מכר לי תלך. אמר לו טול אותה בחנם והלואי.

שני חקלאים מתמודדים עם בעיות בקרקעות שלהם. לאחד הייתה תלולית עפר תקועה באמצע השדה, ולשני גומה. כאשר נפגשו, התברר להם שהבעיה של האחד היא הפתרון של השני.

הנמשל הוא: כאשר המן הציע לאחשוורוש עשרת אלפים ככר כסף בשביל להרוג את היהודים, היה הוא כמו בעל החריץ שרוצה לשלם עבור ה"תל". אמר לו אחשוורוש, "הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך". אחשוורוש היה בעל התל שמוותר על הכסף – העיקר להתפטר מהתל.

הרבי מצטט את המשל ומבאר שהוא לא רק מסביר את הדינמיקה שבין אחשוורוש והמן, אלא אף יורד לשורשי האיבה ההיסטורית של האנטישמיות.

<< הרבי

עצם המציאות של היהודי מפריעה לו

לתלמיד ^{עמ' 4} **"לאחד היה לו תל בתוך שדהו":**

עצם העובדה שישנה מציאות של יהודי בעולם היא אצלו כמו "תל בתוך שדהו". - לא מעניין אותו מהי מציאותו של ה"תל", אם יש לו תכונה מיוחדת, זהב או כסף, או שאינו אלא עפר, כי אם, שישנה מציאות דבר שתופס מקום, והיכן - בעולם שחושב שהוא שלו - "שדהו", וכיון שזוהי "שדהו" - מה עושה שם מציאותו של יהודי?!... ובלשון המדרש⁹

בנוגע ליעקב ועשו, שעשו טוען ליעקב: מה אתה עושה בעולם הזה?!... - לא אכפת לו מברכות יצחק וכיוצא בזה; עצם מציאותו של היהודי נחשבת אצלו כמו "תל" בשדהו, ולא בגלל שה"תל" מפריע לנוחיות שלו, אלא אך ורק בגלל שזוהי "שדהו", ובה נמצא "תל" שהוא דבר זר.

ועל זה אין שום עצה: גם אם היהודי יוותר על כל עניניו ויתן לו את כל רכושו, וייהפך להיות לו "עבד כנעני" - הנה כל זמן שלא יתבטל מציאותו, "ביהודים לאבדם", הנה עצם מציאותו של היהודי מנקרת את עיניו!...

גם אם יהודי חושב שאם יסיר את התפילין רחמנא לצלן, יפתח את חנותו בשבת ויסגרנה ביום ראשון, ידבר בלשונו של הגוי, יתלבש ויתנהג כמותו, וייהנה מסעודתו של אותו רשע, אזי יהיה הגוי ידיד שלו - אין האמת כן; כל זמן שקיימת מציאותו של היהודי, לא יכול הגוי להיות רגוע!

הסיבה הראשונה לאנטישמיות היא שנאה סתמית ללא שום עילה. כמו אדם שיש לו תל בתוך השדה, ולמרות שהתל לא באמת מזיק לו, הוא פשוט מפריע לו בעין. למה? ככה. כך גם האנטישמי. הוא פשוט לא סובל את נוכחות היהודי במרחב שלו.

אנו רואים זאת גם בדברי המדרש, כאשר עשיו אמר ליעקב: הרי סיכמנו שאתה האדם הרוחני ואני האדם הגשמי, אז מה אתה עושה כאן בעולם הזה? הטריטוריה שלך היא העולם הבא!

לפיכך, גם אם היהודי יתחיל לנהוג כגוי זה לא יעזור, כי השנאה לא נובעת מהבדלים תרבותיים או פערי מנטליות, שפה והתנהגות. הראיה היא, שלפעמים מאשימים את היהודים שהם עשירים, ולפעמים שונאים אותם כי הם עניים. לפעמים מטיחים בהם שהם שונים, ולפעמים כועסים עליהם על כך שהם מנסים להתערות בגויים. לא משנה מה נעשה, האנטישמי תמיד ישנא אותנו.

רגשות ריקנות

ולאחד היה לו חריץ בתוך שדהו":

הגוי מרגיש שיש אצלו "חריץ" - חלל ריק. ובלשון חז"ל¹⁰ בנוגע ל"הר סיני", "שירדה שנאה לאומות העולם עליו", "שלא קבלו בו תורה"; מאז שבני ישראל קיבלו את התורה, "תורת חיים", מרגיש הגוי שאצלו יש "חריץ" - חלל ריק.

אמנם הייתה להם אפשרות לקבל את התורה, אלא שלא רצו בכך, כמאמר רבותינו זכרונם לברכה¹¹ "החזירה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קבלוה", אבל אף-על-פי-כן, מה שאינם רוצים - הרי זה בנוגע להגבלות שבזה, ואילו את הטוב שבזה - היו רוצים עכשיו.

יש לו אמנם דרך למנוע את רגש הריקנות - על ידי זה שיתעלה למעמד ומצב נעלה יותר

(10) שבת פט, סע"א ובפרש"י.
(11) ע"ז ב, סע"ב.

(9) ראה יל"ש (רמז קיא) ופרש"י תולדות כה, כב. סדר אליהו זוטא פי"ט.
תנחומא תרומה ט (תנחומא באבער שם ז).

מכמו שהוא עתה, אבל, הוא שולל מלכתחילה דרך זו, כיון שאין רצונו בכך; אין רצונו לקיים את הציווי "לא תרצח". וכבר היה לעולמים בשעת מתן תורה, כמסופר במדרשי חז"ל¹² שכאשר פנו לבני עשו ובני ישמעאל ונתנו להם אפשרות לקבל את התורה, שאלו, מה כתוב בה, הנה "לא תרצח" - לא רוצה זה לקבל, "לא תנאף" - לא רוצה השני לקבל, ו"לא תגנוב" - לא רוצה השלישי לקבל.

ובכן, יש לו דרך אחרת למנוע את רגש הריקנות: "גם" לי גם לך לא יהיה!" כל המושג של "חריץ", חלל ריק, שייך רק כאשר ישנו מישהו שיש לו דבר חיובי, ואילו אצלו חסר הדבר; אבל כאשר יאבדו היהודים, "ביהודים לאבדם", ובמילא תתבטל המציאות של ענין התורה בעולם, כיון שהתורה תחזור למקומה, והעולם יישאר ללא תורה רחמנא לצלן - אזי לא יחסר לו מאומה, כיון שאף אחד אין לו דבר מיוחד!

הסיבה השנייה היא רגש הריקנות. מאז שהתורה ניתנה לעם ישראל בהר סיני, יתר העמים מרגישים חסר רוחני. הם אמנם יכלו לקבל את התורה בעצמם ולקבל את התוכן והרגש הרוחני, אך הם בחרו שלא לעשות זאת, משום שלא רצו להתחייב לעקרונות של עשרת הדברות. יחד עם זאת, זה לא מונע את הקנאה בעם שקיבל על עצמו את התורה.

ושני הענינים-הסוגים הללו ("לאחד היה לו תל בתוך שדהו ולאחד היה לו חריץ בתוך שדהו") שייכים זה לזה - כי, הסיבה לכך שמציאותו של יהודי נחשבת בעיני הגוי כ"תל בתוך שדהו", היא, בגלל שמרגיש שאצלו יש חלל ריק - "חריץ בתוך שדהו".

ובאמת הרי זה ענין אחד: מצד הגוף - צועק הגוי שאינו יכול לסבול מציאות הגוף של היהודי, כיון שזהו "תל בתוך שדהו"; ומצד הנשמה, שהיא "חלק אלקה ממעל ממש", ולכן, "וירד ה' על הר סיני... וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר"¹⁴, עד סוף כל הדורות - נעשה אצלו חלל ריק, "חריץ".

הרבי מסביר, ששתי הסיבות האמורות, נובעות למעשה מאותו מקום. מצד הגוף של היהודי - האנטישמי אומר שהוא לא יכול לסבול יהודים לידו. סתם. בלי סיבה. אך זה מגיע מצד הנשמה של היהודי - האנטישמי מרגיש ריקנות ליד היהודי, ובמקום למלאות את חייו בתוכן ולהתעלות בעצמו, הוא מעדיף להשמיד את היהודי, ולהעלים את הבעיה.

סיפור

שני האחים, שלום דובער (לימים האדמו"ר הרש"ב מליובאוויטש) וזלמן אהרון, שיחקו יחד. זלמן אהרון חפר בור ודחף לתוכו את אחיו הצעיר. שלום דובער הקטן פרץ בבכי שהגיע לאוזני אביהם, רבי שמואל, אדמו"ר המהר"ש.

"אני מבוגר מאחיי, הצטדק זלמן אהרון, הוא גבוה ממני. זה לא הוגן!"

אמר לו אביו: "אם הנך רוצה להיות גבוה מאחייך, קח כיסא ועמוד עליו. אם תגביה את עצמך, לא תצטרך להשפיל את הזולת כדי להיות גבוה ממנו".

זה לא בגלל משהו מסוים

זתלמיד וזהו תוכן דברי הגמרא - "משל דאחשוורוש והמן למה הדבר דומה, לשני בני אדם לאחד **עמ' 6** היה לו תל בתוך שדהו ולאחד היה לו חריץ בתוך שדהו וכו'":

כאשר רוצים להתבונן ולהבין את פרשת הדברים של אחשוורוש והמן, יכולים לחשוב, שכל זה אירע בגלל שהמן הרשע קינא במרדכי, ולכן רצה לשחד את אחשוורוש ב"עשרת אלפים ככר כסף", וכיון ש"אחשוורוש מלך טיפש היה"¹⁵, הסכים לכך, מפני שלא הבין מעצמו (מה שאסתר הסבירה לו אחר כך), ש"אין הצר שוה בנזק המלך".

אבל אילו אחשוורוש היה חכם, או אם מישהו אחר היה מציע לאחשוורוש סכום גדול יותר, לא עשרת אלפים אלא אחד עשר אלף, וכן בנוגע להמן אילו לא היה רשע כל כך, או אם מישהו היה משקה אותו לשוכרה יום אחד לפני זה כדי שלא יקח ללב ש"מרדכי לא יכרע ולא ישתחוה", וכן בנוגע למרדכי, אילו לא היה מרגיז את המן, אזי לא הייתה באה כל הגזירה.

הסיבה האמיתית היא השנאה והקנאה

זתלמיד ובכן, הגמרא שוללת סברה זו, ואומרת שזו טעות. המאורעות הנ"ל הם הלבושים בטבע, אבל כשרוצים לדעת את אמיתית הענין - הנה "משל דאחשוורוש והמן למה הדבר דומה, לשני בני אדם, לאחד היה לו תל בתוך שדהו, ולאחד היה לו חריץ בתוך שדהו". **עמ' 6**

בקריאה המגילה באופן שטחי ניתן היה לחשוב שאם מרדכי היה רק נוהג ביתר עדינות או שהיה באזור מישהו עם כסף, הכול היה שונה. מסבירה לנו הגמרא שזה לא כך. הסיבה האמיתית לגזירה היא האנטישמיות הטבועה בהמן ובאחשוורוש. האירועים הנסיבתיים שהובילו לכך הם טכניים בלבד.

ג. דרך הפעולה כנגד האנטישמיות

<< הרבי

אז מה עושים!?

לתלמיד עמ' 7 אמנם, כיון שאחשוורוש והמן הם כמו "בעל התל"ו" ו"בעל החריץ" - מה היא אפוא העצה לזה?

ללכת אל אחשוורוש ולהשתדל לפעול עליו שיבטל את הגזירה - הרי זה עתה נתבאר המשל של "בעל התל"ו" בנוגע לאחשוורוש, שהוא בעצמו רוצה להיפטר מבני ישראל, ואם כן, מה תועיל ההשתדלות אצל אחשוורוש!?

תפילה לה' וברך בברך השתדלות טבעית

לתלמיד עמ' 7 ובכן: ביטול הגזירה היה על ידי זה שמרדכי גזר תענית, וקיבץ עשרים ושניים אלף תינוקות של בית רבן שלמדו תורה והתפללו, "עד שעלתה שוועתם למרום ושמע הקב"ה קול בכייתם... קול גדול... כגדיים וטלאים... באותה שעה נטל הקב"ה אותן אגרות שגזר עליהם שהיו חתומות בחותם של טיט וקרעם כו" (כמסופר במדרש¹⁸);

ונוסף לזה, כיון שיש צורך בפעולה בדרך הטבע, "בכל אשר תעשה" - הוצרכה אסתר ללבוש מלכות ולילך לדבר עם אחשוורוש ("בעל התל"ו"), ולערוך משתה, שעל ידי זה "קנאתו במלך קנאתו בשרים"¹⁹, ועד שבטלה את הגזירה גם בדרך הטבע.

מכון יופי לא יעזור

לתלמיד עמ' 7 ענין זה מודגש באופן ההנהגה של אסתר²⁰:

לכאורה: כאשר אסתר צריכה לשאת חן וחסד בעיני אחשוורוש, כך שלמרות ש"אני לא נקראתי לבוא אל המלך זה שלושים יום"²¹, יושיט לה המלך את שרביט הזהב - הנה לכל לראש הייתה צריכה ללכת ל"מכון יופי", להתלבש ולהתייפות, ולעשות כל מה שצריך כדי לשאת חן וחסד, שהרי "אין סומכין על הנס".

ומה עשתה אסתר? - שלחה לקרוא לרב זקן... ואמרה לו: כיון שצריך לעשות פעולה "בדרך הטבע" - הנה "לך כנוס את כל היהודים וצומו עלי... שלשת ימים"²²; לא

(21) אסתר ד, יא.
(22) שם ד, טז.

(18) אסתר ספ"ט.
(19) מגילה טו, ב.
(20) ראה גם שיחת פורים דאשתקד ס"ה (ת"מ חל"ט ע' 138). וש"נ.

די שאתה תצום לבדך - זה לא "קונץ"... אלא כל היהודים, מראשם ועד סופם, גם הילדים, ו"גם אני" - שצריכה אני לשאת חן וחסד לפני אחשוורוש - הנה לזה אדאג סמוך לכניסתי אל המלך, אבל התחלת הפעולה בזה היא - "גם אני ונערותי אצום כן"²².

"ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת"²² - כך הולכת אני מתוך מסירות נפש, ולכן יודעת אני שאצליח; וגם אם לאו - אין זה נוגע, שכן, יהודי צריך לעשות מה שמוטל עליו על פי תורה, וההצלחה תלויה בברכת ה'.

וזוהי ה"בחינה" בנוגע להליכת אסתר אל המלך - אם היא עושה זאת בגלל שסומכת על "כחי ועוצם ידי", או בגלל ש"את מאמר מרדכי אסתר עושה"²³: כאשר ההכנה להליכה אל המלך היא באופן ש"גם אני ונערותי אצום כן" - אזי יודעים ש"את מאמר מרדכי אסתר עושה", ואז מצליחה לעשות את הכלי - "בכל אשר תעשה" - שבו תשרה ברכת ה', "וברכך ה' אלקיך".

הדבר הראשון שאסתר עשתה היה לבקש ממרדכי לגזור צום של שלושה ימים על כל היהודים. היא רצתה לוודא שעם ישראל יתפללו לה' שישמור על עם ישראל ויבטל את הגזירה. גם היא עצמה צמה שלושה ימים משום שידעה שזהו הדבר העיקרי.

כדאי להתעכב על נקודה זו, משום שהצום של אסתר - פעולה רוחנית - התנגש עם הצעד הבא שלה - פעולה גשמית.

אסתר ביקשה לשאת חן וחסד בעיני אחשוורוש, והזמינה דווקא את המן למשתה פרטי עמה ועם אחשוורוש כדי שאחשוורוש ושאר השרים יקנאו בהמן. אבל ההליכה אל המלך כשהיא כחושה וחיוורת מצום ממושך הייתה יכולה להסתיים באסון... המלך הקפריזי היה עלול להוציאה להורג על עצם זה שהתייצבה בפניו ללא הזמנה (כפי שנקבע בחוק הפרסי).

בכל זאת, אסתר העמידה בראש סדר העדיפויות שלה את התפילה והצום לבורא, משום שהוא "שומר העיר" האמיתי, ואילו העשייה הדיפלומטית היא "כלי" בלבד.

ד. היחס הראוי בין ישראל לאומות

את הדרך הדואלית הזאת לפתירת בעיות, ראשית לפתור את הגזירה בתפילה לקביה, ובד בבד לפעול גם בצורה גשמית, אנו רואים גם בנביאים ומנהיגי ישראל אחרים במהלך ההיסטוריה.

הנביאים - לא לסמוך על אומות העולם

בימי הנביא הושע, שחי בתקופת בית ראשון – נאבקו שתי מעצמות ביניהן על השליטה במזרח התיכון. מצרים – הממלכה הוותיקה והמפורסמת, ואשור – הממלכה החדשה והגדולה. עם ישראל נקרע בין שתי המעצמות, לעיתים תמך באחת ולעיתים בשנייה. הנביא הושע קרא לעם ישראל לחדול מלבטוח בעמים: "אשור לא יושיענו, על סוס לא נרכב (כינוי למצרים שהייתה הארץ המרכזית שִׁיִצְאָה סוסים), ולא נאמר עוד אלוֹקֵינוּ למעשה יְדִינוּ" (כלומר לא נבטח על כוחנו הצבאי, אלא נבטח על הקב"ה בלבד).

מקור 5 ספר הושע, פרק י"ז, פסוק ד'

לתלמיד עמ' 9 אֲשׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ, עַל סוּס לֹא נִרְכָּב, וְלֹא נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ.

<< הרבי

לתלמיד עמ' 9 התורה אומרת ש"אשור לא יושיענו (לא נבקש עוד עזרת אדם, לא מאשור ולא ממצרים) על סוס לא נרכב"¹ (זו היא עזרת מצרים שהיו שולחים להם סוסים, כמו שאמרו לישעיה² - לא כי על סוס ננוס גו'), ולא זו בלבד שלא תבוא מהם ישועה, אלא אדרבה - כמו שכתוב בנוגע למצרים, שלהיותם "מְשַׁעֲנֵת קָנָה"³ "קנה רצוף"⁴, כקנה זה שהוא רך ואינו סומך את הנשען עליו⁵, אזי "בהשענם⁶ עליך תִּשָּׁבֵר והעמד להם כל מְתָנִים" (מאחר שתשבר, יצטרכו לחזק את מתניהם ולעמוד עליהם).

הנביאים - יש לכרות בריתות שלום עם אומות האזור

מספר שנים מאוחר יותר, כאשר בני ישראל גולים לבבל, שבורים ומושפלים, אומר להם ירמיהו להרים את הראש, לייסד שם חיים, להתחתן, לבנות בתים ולטעת גנים. ואז הוא מוסיף ואומר: דרשו את שלום העיר. קימו יחסי שלום ואחווה עם השלטונות והעם הבבלי.

(4) ישע' מב. ג.
(5) פרש"י יחזקאל שם.
(6) יחזקאל שם, ז (ובפרש"י).

(1) הושע יז, ד (ובפרש"י).
(2) ישע' ל, טז.
(3) יחזקאל כט, ו.

מקור 6 ספר ירמיהו, פרק כ"ט, פסוקים ד'-ז'

כה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְכֹל הַגּוֹלָה אֲשֶׁר הִגְלִיתִי מִירוּשָׁלַיִם בְּבָלָה. בָּנוּ בָתִּים וְשָׁבוּ וְנָטְעוּ גִּנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת פְּרִיָן. קָחוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָנִים וּבָנוֹת וְקָחוּ לְבָנֵיכֶם נָשִׁים וְאֶת בְּנוֹתֵיכֶם תָּנוּ לְאִנָּשִׁים וְתִלְדְּנָה בָנִים וּבָנוֹת וּרְבוּ שָׁם וְאַל תִּמְעָטוּ. וְדַרְשׁוּ אֶת שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר הִגְלִיתִי אֶתְכֶם שָׁמָּה וְהִתְפַּלְלוּ בְעֵדָה אֵל ה' כִּי בְשָׁלוֹמָה יִהְיֶה לְכֶם שְׁלוֹם.

לתלמיד
עמ' 9

ירמיהו אמר זאת לבני ישראל לא רק לאחר ירידתם לגלות בבל, אלא אף קודם לכן, כאשר עדיין היו בירושלים. באותה תקופה, הייתה בבל הכוח העולה (אחרי אשור), ונבוכדנצר מלך בבל דרש ממדינות האזור להיכנע לו ולשלם מיסים. בין מלכי האזור נערכו שיחות מדיניות, האם להיכנע לו או לעמוד יחד נגדו ולשמור על עצמאותם.

הנביא ירמיהו שלח מסר לצדקיהו מלך ישראל לעשות שלום עם נבוכדנצר ולשלם לו מיסים, ואם עשה זאת, בית המקדש ימשיך להתקיים והוא ימשיך למלוך בירושלים.

מקור 7 ספר ירמיהו, פרק כ"ז פסוקים י"ב-י"ג

וְאַל צְדָקְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה דַּבְּרֵתִי כְּכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאֹמֵר הֵבִיאוּ אֶת צְוָאֲרֵיכֶם בְּעַל מֶלֶךְ בְּבָל וְעַבְדוּ אֹתוֹ וְעִמּוּ וְחִיו. לְמָה תִּמְוָתוּ אֶתָּה וְעַמְּךָ בְּחָרֵב בְּרָעֵב וּבְדָבָר כְּאֲשֶׁר דָּבַר ה' אֵל הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד אֶת מֶלֶךְ בְּבָל.

לתלמיד
עמ' 9

<< הרבי

ולאידך מצינו - שירמיה אמר "ודרשו את שלום העיר גו' והתפללו בעדה כי בשלומה יהיה לכם שלום"⁷ וכן צוה⁸ לשלוח שלוחים לעשות שלום עם גוי - נבוכדנצר מלך בבל, וליתן לו המסים שדורש, וכו' וכו', והיינו, שאף על פי שרשעותו לא היתה פחותה ממלך אשור, הנה פרעה מלך מצרים יהיה "משענת קנה" (רצוץ), ואילו נבוכדנצר מלך בבל, צריכים לעשות עמו שלום, שלום שיבטיח את קיומו של בית המקדש ומלכותו של צדקיהו וכו' וכו'.

לתלמיד
עמ' 10

ועל דרך שמצינו בזמן בית המקדש הראשון, כן היה גם בזמן בית המקדש השני, וכן היה גם במשך כל הדורות, באופן היחס של גדולי ישראל האמיתיים, שהקיום היהודי, הן של היחיד והן של הרבים, היה יקר להם -

שמחד גיסא מצינו שהזהירו שלא לסמוך על חסד לאומים, כיון שזוהי תקות כזב שלא תצמח ממנה תועלת, והלוואי שלא תזיק; וביחד עם זה מצינו שעסקו בהשתדלות לפעול על אינם-יהודים גם על ידי תשלום ממון, ועד שבשביל זה הטילו מיסים על בני ישראל, לא רק על עשירים, אלא גם על עניים ותלמידי חכמים, כדי שיהיה כסף לפעול על אינו-יהודי שיעזור לבני ישראל, למרות שאינם אלא "משענת קנה רצוץ".

(7) ירמ' כט, ז.
(8) ראה שם כז, יב ואילך.

אף בתקופה מאוחרת יותר, בסיום תקופת בית המקדש השני, כאשר רומא צרה על העיר ירושלים, חשב רבי יוחנן בן זכאי שטעות להילחם בהם – ויש לעשות עמם שלום ולשלם להם מיסים. הבריונים ששלטו אז בעיר, לא אִפשרו זאת – ואת הסוף המר כולנו מכירים. רומא כבשה את ירושלים, החריבה את בית המקדש, מאות אלפים נהרגו ורבים אחרים הלכו בשבי.

כיצד מסתדרים שני הניגודים? מצד אחד אומרים לנו לא לסמוך על הגויים ושהם רק משענת קנה רצוץ, ומצד שני אומרים לנו לחתור לכרות בריתות של שיתוף פעולה, ולעיתים אף לשחדם, כדי שיעזרו לעם ישראל?

על פי מה שלמדנו קודם, הכל מובן. כוונת הנביאים הייתה שאנו אמורים "לסמוך" ו"להישען" על הקב"ה בלבד. עלינו תמיד להתפלל לה' ולסמוך על ישועתו. יחד עם זאת כמובן, עלינו למצוא דרכים דיפלומטיות בדרך הטבע לשרוד בעולם הזה. לכן, לעיתים אנו נדרשים להרכין ראש ולשלם מיסים למעצמה זו או אחרת, או לכרות ברית של שיתוף פעולה עם עמי האזור. אך כל זה על בסיס האמונה והתפילה לכוחו והגנתו של הקב"ה.

משיחת חג הפורים, ה'תשכ"ה, הנחה בלתי מוגה
תורת מנחם חלק מ"ג עמ' 35